

Varga Gergely

A „Trump-faktor” és a liberális világrend válsága¹

Donald Trump egy évvel ezelőtti elnökké választása óta megszaporoedtak a liberális világrend és a globális amerikai vezető szerep végét előrejelző tanulmányok. Jelen elemzés célja a Trump-kormányzat külpolitikáját a nemzetközi hatalmi rendet alapjaiban befolyásoló globális trendek kontextusába helyezve megvizsgálni, hogy mennyiben jelent mérföldkövet az új amerikai kormányzat a nemzetközi rendre nézve. Emellett arra is választ kíván találni, hogy az amerikai hegemonia és a liberális világrend válsága milyen következményekkel járhat a nemzetközi kapcsolatokra.

Kulcsszavak: Amerikai Egyesült Államok, liberális nemzetközi rendszer, biztonság, gazdaság, Donald Trump

Varga Gergely: The Trump Factor and the Crisis of the Liberal World Order

Studies forecasting the end of the liberal world order and the global leadership of the U.S. have been surging since Donald Trump was elected president a year ago. The current analysis is to examine the Trump Administration's foreign policy within the context of those global trends that fundamentally influence the international world order, to identify to what extent the new U.S. administration would serve as a turning point for the international order. It also aims to answer the question what could be the consequences of the crisis of U.S. hegemony and of the liberal world order for international relations.

Keywords: United States of America, liberal international order, security, economy, Donald Trump

„A világ nem egy globális közösség, hanem egy olyan aréna, amelyben nemzetek, nem kormányzati szervezetek és üzleti szereplők találkoznak és versenyeznek egymással... Ahelyett, hogy tagadnánk a nemzetközi kapcsolatoknak ezt az alaptermészetét, mi inkább üdvözljük.”

E fenti mondatok szerzői Donald Trump amerikai elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója, H. R. McMaster és Gary Cohn gazdasági főtanácsadó, akik az aktuális amerikai külpolitika világnézetével kapcsolatos álláspontjukat néhány hónapja a *Wall Street Journal*ban jelentették meg.² A nemzetközi kapcsolatokban a hobbes-i „farkastörvények” érvényességét tükröző sorok talán a legpontosabb összefoglalóját jelentik Donald Trump és a Trump-adminisztráció világgképének.

A Trump-kormányzat elmúlt közel egy évének legfontosabb külpolitikai vonatkozású döntései kétségtelenül megerősíteni látszanak ezt a külpolitikai alapvetést. A védelmi

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² H. R. MCMMASTER – Gary D. COHN: America First Doesn't Mean America Alone, [online], 2017. 05. 30. Forrás: Wsj.com [2017. 10. 01.].

költségvetés megemlése mellett jelentősen csökkentek a nemzetközi diplomáciai és fejlesztési források.³ A kormányzat elvetette a Csendes-óceáni Szabadkereskedelmi Partnerséghez (*Trans-Pacific Partnership – TPP*) való csatlakozást, napirendre vette az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (*North American Free Trade Agreement – NAFTA*) újratárgyalását, és kilépett a párizsi klímaegyezményből.⁴ Mindeközben megerősítette az Egyesült Államok katonai jelenlétét Afganisztánban és az iraki–szíriai hadszínterén,⁵ folyamatosan növeli a nyomásgyakorlást Észak-Koreára és Iránra, ez utóbbi vonatkozásban pedig megtette az első lépését a nukleáris egyezmény felmondása felé. Míg Amerika hagyományos közel-keleti autokrata szövetségeseivel megerősíteni látszik a bilaterális együttműködést, addig Európa vezető hatalmaival és a NATO-tagállamok jelentős részével érzékelhetően feszültebbé vált a kapcsolat Trump hivatalba lépése óta.⁶ A két legerősebb revizionista hatalomhoz, Kínához és Oroszországhoz fűződő viszonyban ugyan a párbeszédre való nyitottság továbbra is jelen van a felek részéről, ám egyre több területen a kétoldalú konfrontációk kiéleződésére lehet számítani.⁷ Összefoglalva, a fentiekből következően a liberális internacionalizmus pillérei – globalizáció, multilateralizmus, demokratizálódás, nemzetközi intézményekben vetett hit – helyett a nyers reálpolitika és a gazdasági nacionalizmus képezik a Trump-kormányzat külpolitikájának legfőbb ismérveit.

Ebből adódik a kérdés, hogy mindezek milyen következményekkel járhatnak a nemzetközi rendszerre, amelynek legfőbb ismérve a második világháború vége óta és különösen a hidegháború utáni időszakban a liberális nemzetközi rend, benne az Egyesült Államok vezető szerepével és elsőségével. Vajon valóban korszakhatárhoz érkezett-e a globális hatalmi rendszer? Helytálló-e a *Foreign Affairs* külpolitikai folyóirat ez év májusi számának sugalmazása,⁸ miszerint elérkeztünk a liberális világrend szétbomlásához? Amennyiben igen, mi következik utána? Jelen elemzés a fenti kérdéseket igyekszik körüljárni három lépésben. Első lépcsőben áttekinti, hogy mely alapelemekre épült a liberális nemzetközi rend, és hogyan függnek össze az Egyesült Államok nemzetközi hatalmi pozíciójával. Ezt követően megvizsgálja, hogy ezeket milyen kihívások érték az elmúlt évek folyamán és a Trump-kormányzat részéről, valamint milyen állapotban vannak jelenleg. Végül az elemzés kitér arra is, hogy a fentiek milyen változásokat idézhetnek elő a nemzetközi rendszerben, és milyen következményekkel járhatnak az olyan kisállamok számára, mint Magyarország.

³ Jeff DANIELS: Senate passes \$700 billion defense policy bill, backing Trump call for steep increase in military spending, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Cnbc.com [2017. 11. 01.].

⁴ Toluse OLORUNNIPA – Shannon PETTYPIECE – Matthew TOWNSEND: Trump Revamps U.S. Trade Focus by Pulling Out of Pacific Deal, [online], 2017. 01. 14. Forrás: Bloomberg.com [2017. 11. 01.].

⁵ Tom O’CONNOR: U.S. Military Reveals True, Higher Number Of Troops In Afghanistan, But Hides Iraq And Syria Counts, [online], 2017. 09. 30. Forrás: Newsweek.com [2017. 11. 01.].

⁶ Daniel S. HAMILTON: Trump’s Jacksonian Foreign Policy and its Implications for European Security, [online], *UI Brief*, 2017/2. Forrás: Swedish Institute of International Affairs, Stockholm [2017. 11. 01.].

⁷ Trump to ramp up trade pressure on China with call for probe on Monday, [online], 2017. 08. 14. Forrás: Cnbc.com [2017. 11. 01.]; Trump launches US probe into ‘unlawful’ China trade practices, raising spectre of trade war, [online], 2017. 08. 15. Forrás: Scmp.com [2017. 11. 01.]; Elizabeth DIAS: Why the Fight With North Korea Is Really About China, [online], 2017. 10. 12. Forrás: Time.com [2017. 11. 01.]; Trump: US-Russia relations are at ‘dangerous low’, [online], 2017. 08. 03. Forrás: BBC.com [2017. 11. 01.]; Cory WELT: Russia: Background and U.S. Policy, [online], 2017. 08. 21. Forrás: Congressional Research Service [2017. 11. 01.].

⁸ Gideon ROSE: Present at the Destruction?, [online], 2017. 05-06. Forrás: ForeignAffairs.com [2017. 11. 01.].

Unipolaritás, amerikai hegemonia és a liberális nemzetközi rend

A hidegháború vége óta gyakran szinonimaként használják az egypólusú világrend, az amerikai hegemonia és a liberális nemzetközi rend kifejezéseket. Ezek jelentéstartalma nem véletlenül fonódott oly szorosan egybe a posztbipoláris korszakban, hiszen az Egyesült Államok a megkérdőjelezhetetlen globális elsőségére támaszkodva a liberális nemzetközi rend legfőbb ismérvei, a nyitott gazdaságok és a nemzetközi intézmények legfőbb kezdeményezője és támasza volt,⁹ még akkor is, ha ez utóbbiak vonatkozásában gyakran megkerülte azokat. Tekintettel az amerikai nagy stratégiára, a nemzetközi gazdasági rendszer és az amerikai ideák (demokratizálódás, szabadság kiteljesedése, jólét) globális terjedésére, az amerikanizáció és a globalizáció – különösen a kilencvenes években – lényegében egyet jelentett.¹⁰ A fentiek ellenére fontos elhatárolnunk az előbb említett fogalmak tartalmát.

A liberális nemzetközi rend születése a második világháború végéhez köthető, még akkor is, ha a Szovjetunió és a keleti kommunista tömb összeomlásig a világ jelentős részére nem terjedt ki. E liberális rend legfontosabb ismérvei a nemzetközi kapcsolatok multilaterális intézmények és nemzetközi normák keretei közé rendezése a nemzetközi béke és stabilitás megőrzése érdekében, továbbá a szabadkereskedelem és nemzetközi pénzügyi intézmények révén egy olyan nyitott nemzetközi gazdasági rendszer működtetése, amely kölcsönös előnyöket biztosít az abban részt vevők számára.¹¹ Lényeges ugyanakkor hozzátenni, hogy az azóta eltelt évtizedekben a liberális nemzetközi rend koncepcióját további elemekkel bővítették a konstrukció hívei. Az 1980-as évektől a neoliberális gazdaságpolitika doktrínái épültek be a koncepcióba, az 1990-es és a 2000-es években a demokratizálódás ösztönzése mellett olyan célkitűzésekkel bővült, mint az emberi jogok globális védelme, a „védelem kötelezettsége” (*responsibility to protect*).¹² A liberális nemzetközi rend fenti jegyei alapvetően az Egyesült Államok egymást követő kormányzatainak stratégiai világképét tükrözték, érvényesülésüket pedig jelentős részben a USA politikai, gazdasági és katonai hatalma biztosította.

Az amerikai hatalom tekintetében érdemes utalni az unipolaritás és az amerikai hegemonia fogalma közötti különbségre. Míg az unipolaritás a materiális hatalmi tényezők – gazdasági erő, katonai potenciál, technológiai fejlettség – nemzetközi eloszlásáról szól,¹³ addig a hegemonia a vezető állam befolyásának mértékére is utal a hegemon állam politikai akarata és a többi államhoz fűződő viszonyának függvényében. A hegemon hatalom nemcsak a nemzetközi rendszer legerősebb szereplője, hanem hatalmára támaszkodva ő alkotja meg a rendszer alapvető szabályait és ő tartja fenn a hatalmi status quót.¹⁴ A hegemonia tehát materiális hatalmi tényezők mellett politikai döntés és aktív hatalom-

⁹ G. John IKENBERRY: *Liberal Leviathan The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Princeton University Press, Princeton, 2012; Robert KAGAN: *The World America Made*, Vintage Books, New York, 2013.

¹⁰ Paul HOPPER: *Living with Globalisation*, Berg, Oxford, 2006, 1–14. o.

¹¹ Uo.

¹² Michael LIND: There's No Such Thing as 'the' Liberal World Order, [online], 2017. 09. 05. Forrás: Nationalinterest.org [2017. 09. 30.].

¹³ Takashi INOGUCHI – Paul BACON: Empire, hierarchy, and hegemony: American grand strategy and the construction of order in the Asia-Pacific, *International Relations of the Asia-Pacific*, 5. évf., 2005/2, 124. o.

¹⁴ Daniel BYMAN – Thomas SZAYNA: *The Emergence of Peer Competitors. A Framework for Analysis*, [online], 2012, 46. o. Forrás: Rand.org [2017. 11. 01.].

gyakorlás eredménye is egyben.¹⁵ A hidegháború végével minden feltétel adott volt ahhoz, hogy a Szovjetunió felbomlásával egypólusúvá vált világban egyben amerikai hegemonia érvényesüljön, kiteljesedjen a „hegemón stabilitás”.¹⁶

Az unipolaritás tehát az Egyesült Államok gazdasági elsősége, technológiai fölénye, valamint az erre épülő egyedülálló katonai képességei alapján alakult ki. Az amerikai hegemonia létrejöttéhez és gyakorlásához azonban további tényezőkre volt szükség:

- erőteljes amerikai regionális szerepvállalás a kulcsrégiókban (intenacionalizmus): globális katonai jelenlét, szerteágazó szövetségi rendszerek és partnerségi kapcsolatok fenntartása („*onshore balancing*”), „nemzetközi közjavak” szolgáltatása;
- (liberális¹⁷) multilaterális nemzetközi intézmények működtetése (ENSZ, Bretton Woods-i intézmények);
- általánosságban a (liberális) nemzetközi normák elfogadása, érvényesítése.

Az amerikai hegemonia tehát az Egyesült Államok materiális hatalmi tényezőin túl az USA globális szerepvállalására, valamint nemzetközi intézmények működtetésére és nemzetközi normák érvényesítésére épült. Ez utóbbiak pedig már a liberális világrend meghatározó sajátosságai. Bizonyos tekintetben tehát a liberális nemzetközi rend az amerikai hegemonia részének, illetve eszközének tekinthető, noha már a 19. századi brit hegemonia is sok elemében magán viselte a liberális nemzetközi rend sajátosságait.

A liberális világrend kialakulására nézve a hatalmi politika jelentőségét hangsúlyozó realista megközelítés értelemszerűen a materiális tényezők szerepére helyezi a hangsúlyt, míg a liberális megközelítés hajlamos a nemzetközi intézmények és normák szerepét hangsúlyozni és az Egyesült Államokra „jótékony hegemónként” tekinteni. Ugyanakkor a nemzetközi intézmények és normák, valamint a materiális hatalmi tényezők mindegyike állandó kölcsönhatásban vannak egymással, az előbbieket korlátokat vagy éppen lehetőségeket biztosítanak a materiális tényezők gyarapítása számára. Érdemes ugyanakkor rámutatni arra, hogy a regionális amerikai szerepvállalásokban a realizmus hatalmi logikája (katonai jelenlét a kulcsrégiókban) és a liberális megközelítés gondolatmenete (multilateralizmus, kölcsönös előnyököt biztosító szövetségi rendszerek) ezen a területen erőteljesen fedik egymást. Az amerikai hegemonia fenntartása szempontjából kulcsfontosságú pillérről van szó, hiszen a kiterjedt szövetségi rendszerek és partnerségi kapcsolatok hosszú ideig biztosították azt, hogy az Egyesült Államokkal szemben nem történt érdemi hatalmi ellensúlyozás a világgazdaság USA melletti legerősebb hatalmi centrumai (EU, Japán) részéről, ellenben

¹⁵ Charles A. KUPCHAN: The false promise of unipolarity: Constraints on the exercise of American power, *Cambridge Review of International Affairs*, 24. évf., 2011/2, 166. o.

¹⁶ Michael C. WEBB – Stephen D. KRASNER: Hegemonic Stability Theory: An Empirical Assessment, *Review of International Studies*, 15. évf., 1989/2, 183–198. o.

¹⁷ A korábbiakban már utaltunk arra, hogy a „liberális” nemzetközi rend fogalma milyen változáson ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Ehhez kapcsolódóan érdemes megjegyezni, hogy ehelyütt a liberális jelző elsősorban a rendszer nyitottságára (a rendszerhez való csatlakozás szabadságára), a nemzetközi jogalanyok formális egyenlőségére, szuverenitásuk tiszteletben tartására, a multilateralizmusra, a viták békés rendezésére és az alapvető emberi jogok védelmére, gazdasági tekintetben pedig a nyitott világkereskedelmi rendszerre utal.

sokkal inkább jellemző volt az Egyesült Államokat követő külpolitika („bandwagoning”).¹⁸ Az előbbiek mellett a szövetségi kapcsolatok által biztosított katonai támaszpontok és utánpótlási útvonalak rendelkezésre állása egyedülálló globális katonai erőket biztosító lehetőséget biztosítja az amerikai haderő számára.

A nemzetközi intézmények és normák annak ellenére szerves részei voltak az amerikai hegemónikus rendszernek, hogy korlátokat szabtak a nemzetközi rendszer legerősebb szereplője számára is. Ugyanakkor nemcsak a liberális megközelítés, hanem a realista iskola egyes képviselői szerint is¹⁹ amerikai érdekeket is szolgálnak, hiszen csökkentik a tranzakciós költségeket, több kiszámíthatóságot és legitimitációt biztosítanak a rendszernek, és végső soron alapvetően amerikai érdekekből és értékekből levezetett intézményekről és normákról van szó.²⁰ Más megközelítésben, a liberális nemzetközi rend vélt előnyei tekintetében az amerikai elitben szinte konszenzus volt abban, hogy a nemzetközi intézmények és normák stabilitást adnak a nemzetközi rendszernek, a nyitott gazdasági rendszer kölcsönös előnyökét biztosítva hozzájárul az amerikai gazdaság növekedéséhez, a demokrácia és az emberi jogok támogatása pedig elősegíti az amerikai értékek globális elfogadását, ez pedig elősegítheti baráti kapcsolatok kialakítását a világ többi részével. A 2000-es évek közepéig az a nézet is tartotta magát, hogy a liberális nemzetközi rend nyújtotta előnyök miatt a feltörekvő államok, mindenekelőtt a globális hatalmi erőegyensúly szempontjából legfontosabb Kína és Oroszország is integrálódni fog ebbe a nemzetközi rendszerbe, és alapvetően elfogadja annak szabályait.²¹

Az Egyesült Államok idősebb Bush elnökségétől kezdve Obama elnökségéig eltérő hangsúlyokkal, prioritásokkal és hiányosságokkal ugyan, de a fent vázolt keretekben igyekezett inkább kevesebb, mint több sikerrel fenntartani az amerikai hegemoniát. A hegemonia jellegzetességei a legteltesebb mértékben a materiális képességek és a politikai akarat összhangja mentén a Clinton-kormányzat idején érvényesültek. Az Obama-kormány a politikai akarat vonatkozásában hasonló mértékű elköteleződést mutatott a liberális hegemonia megerősítése felé, ám a materiális képességek tekintetében az USA relatív pozíciója ekkorra jelentősen gyengült. A politikai akarat esetleges hiányát leginkább az ifjabb Bush-kormányzat esetében lehetne felvetni, utalva akár az iraki háborúra, a terrorizmus elleni háború nemzetközi jogsértéseire vagy más unilaterális döntésekre. Ugyanakkor egyrészt érdemes utalni arra, hogy a demokrata kormányzatok sem voltak következetesek a nemzetközi intézmények és normák tiszteletben tartása tekintetében, másrészt a nagy képet tekintve a Bush-korszak számos lényegi elemében a liberális nemzetközi rend megerősítésére törekedett: nemzetközi gazdaságpolitikájában, a szövetségi rendszerek kibővítésében,

¹⁸ Robert A. PAPE: Soft Balancing against the United States, *International Security*, 30. évf., 2005/1, 7–45. o.; S. G. BROOKS – W. C. WOHLFORTH: Assessing the balance, *Cambridge Review of International Affairs*, 24. évf., 2011/2, 201–219. o.; Christopher LAYNE: The Waning of U.S. Hegemony – Myth or Reality?, *International Security*, 34. évf., 2009/1, 147–172. o.

¹⁹ Jack DONNELLY: *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, 131. o.; Joseph GRIECO: *Cooperation Among Nations: Europe, America, and Non-tariff Barriers to Trade*, Cornell University Press, Ithaca, 1990, 234. o.

²⁰ Michael W. DOYLE – G. JOHN IKENBERRY: *New Thinking In International Relations Theory*, Westview Press, Boulder, 1997.

²¹ Cynthia ROBERTS: Polity Forum: Challengers or Stakeholders? BRICs and the Liberal World Order, *Polity Forum*, 42. évf., 2010/1, 1–13. o.; Fareed ZAKARIA: *The Post American World*, W.W. Norton, New York, 2008.

Ázsia-politikájában, a demokrácia és az emberi jogok (szelektív) nemzetközi számonkérésében.²² Az elmúlt évtized nemzetközi hatalmi folyamatai azonban számos vonatkozásban cáfolták az amerikai alapfeltevések helyességét a demokráciaexporttól kezdve a liberális világrend elfogadottságáig, aminek következtében egyre több szakértő az amerikai hegemónia és a liberális világrend végéről beszél.

A liberális világrend válsága

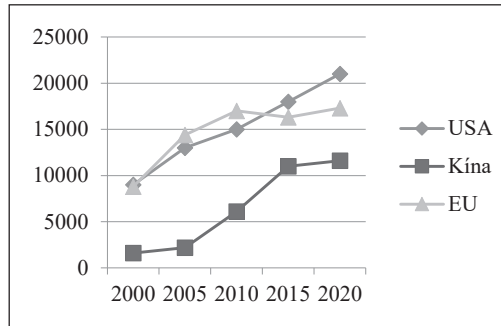
Az amerikai hegemónia és a liberális nemzetközi rend válságának számos jele van, ezek egy része már több mint egy évtizede erőteljesen érzékelhető. E válságjelenségek alapvetően négy tényező köré csoportosíthatók:

- globális hatalmi erőeltolódás;
- regionális hatalmi status quók megkérdőjelezése;
- liberális nemzetközi intézmények és normák válsága, új intézmények megjelenése;
- a liberális világrend legitimitásának válsága a nyugati világban.

Annak részletekbe menő és átfogó interdiszciplináris elemzése, hogy a fenti tényezők közül melyek az okok és melyek inkább az okozatok, meghaladná a jelen tanulmány kereteit. Ugyanakkor reálpolitikai-hatalmi nézőpontból a hatalmi erőeltolódás tekinthető a kiindulópontnak, amelynek következményeként a többi tényező kialakulhatott. A globális hatalmi erőviszonyoknak a Nyugat és az Egyesült Államok kárára történő megváltozása összefügg Ázsia, a BRICS-országok (Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-Afrika), köztük mindegyiknél Kína gazdasági felemelkedésével, a 2008. évi gazdasági világválsággal, valamint a nemzetközi katonai erőviszonyok megváltozásával. A fentiek az Egyesült Államok relatív hatalmi előnyének gyengülését eredményezték, gazdasági vonatkozásban erőteljesebb, katonai viszonylatban egyelőre gyengébb hatásokkal.²³

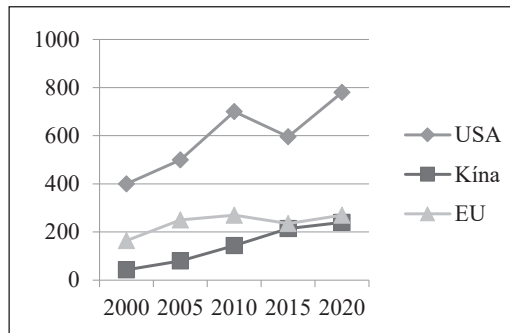
²² G. John IKENBERRY: Wodrow Wilson, the Bush Administration and the Future of Liberal Internationalism. In: G. John IKENBERRY – Thomas J. KNOCK – Anne-Marie SLAUGHTER – Tony SMITH: *The Crisis of American Foreign Policy: Wilsonianism in the Twenty-first Century*, Princeton University Press, Princeton, 2009.

²³ Charles A. KUPCHAN: Reordering Order: Global Change and the Need for a New Normative Consensus. In: Trine FLOCKHART – Charles A. KUPCHAN – Christina LIN – Bartłomiej E. NOWAK – Patrick W. QUIRK – Lanxin XIANG: *Liberal Order in a Post-Western World*, [online], 2014. Forrás: TransatlanticAcademy.org [2017. 11. 01.].

1. ábra: A nominális GDP változása: USA, Kína, EU (milliárd dollár, konstans árfolyamon)

Forrás: Trading Economics [2017. 11. 05.]

2. ábra: A katonai kiadások változása: USA, Kína, EU (milliárd dollár, konstans árfolyamon)

Forrás: Statista [2017. 11. 05.]

A globális hatalmi rend szempontjából kulcsrégióknak számító Európában, Kelet-Ázsiában és a Közel-Keleten a korábbi status quót növekvő mértékű kihívások érték, elsősorban az adott térség revizionista hatalmai részéről. Európában a 2008. évi grúz–orosz háború volt az első nyílt fegyveres konfliktus ebben a kontextusban, de a Krím-félsziget annektálása Oroszország részéről és a kelet-ukrajnai háború jelentette a valódi cezúrát. Kelet-Ázsiában elsősorban Kínának a tengeri és légi befolyása kiterjesztését célzó katonai lépései változtatják meg a térség geopolitikai térképét, de Észak-Korea nukleáris programja is ebbe a sorba illeszthető. A tágabb közel-keleti térségben többek között az iraki, az afganisztáni és a szíriai háborúk következtében meggyengült regionális amerikai befolyást kihasználva leginkább Irán és Oroszország igyekezett a befolyását a korábbi status quo megkérdőjelezésével kiterjeszteni.

Ugyanakkor nem csak a revizionista hatalmak vonatkozásában tapasztalható az amerikai vezető szerep megkérdőjelezése e régiókban. Kelet-Közép Európában az Obama-kormányzat 2009. évi döntése a rakétavédelmi rendszer megváltoztatásáról jelentős negatív visszhangot váltott ki a térségben, hasonlóan a 2014. évi krími és kelet-ukrajnai válságban

tapasztalt amerikai kormányzati felkészületlenséghez.²⁴ 2010-ben az Obama-kormányzat által meghirdetett Ázsia felé fordulás stratégiája a gyakorlatban elmaradt a térségbeli szövetségesek és partnerek várakozásaitól.²⁵ A közel-keleti térséget tekintve a szíriai polgárháborúval és az Iránnal kapcsolatos Obama-stratégia váltotta ki leginkább a hagyományos amerikai szövetségesek ellenkezését. Az Egyesült Államok biztonsági garanciáihoz fűződő percepciókban tehát érzékelhető változás következett be az elmúlt években. Mindemellett lényeges rámutatni arra is, hogy Európában és Ázsiában a két legerősebb revizionista hatalom expanziójára válaszul a két régió államai – nagyobb amerikai katonai jelenlétet követelve – erőteljesen igyekeztek az USA-val szorosabbra fűzni a katonai-biztonsági együttműködésüket. Mindez értelmezhető akként is, hogy az Egyesült Államok a korábbiakhoz képest csak jelentősebb ráfordítással tudta biztosítani hitelességének és befolyásának változatlanságát.

A nemzetközi intézmények és normák válsága a nemzetközi politikai, biztonsági és gazdasági területeken egyaránt tapasztalható. Mindez leglátványosabban az ENSZ működésében, a legégetőbb nemzetközi válságokat illetően a Biztonsági Tanács gyakori konszenzusképtelenségében érhető tetten, de más nemzetközi intézményekben zajló konfliktusokban is érzékelhető. A nemzetközi intézmények mellett a nemzetközi kapcsolatokat szabályozó alapvető normák érvényessége is számos vonatkozásban megkérdőjeleződött, különösen a korábban említett regionális fegyveres konfliktusok tükrében. A nemzetközi gazdasági rendszert illetően az IMF, a Világbank, a G7-ek és a „washingtoni konszenzus” dominanciájának megtörése, továbbá a globalizáció megakadása és a szabadkereskedelem megkérdőjeleződése mind a szabadpiaci lábakon álló nyitott gazdasági rendszer átalakulását jelzi. Ez utóbbit támasztja alá a G20-ak megjelenése, az alternatív, általában kínai vezetésű nemzetközi pénzügyi szervezetek és politikai csoportosulások²⁶ jelentőségének növekedése.

Ugyanakkor a demokratizálódás megakadása és az alapvető emberi jogok érvényesülésének szűkülése az elmúlt években szintén hozzájárult a liberális világrendhez kapcsolódó normarendszer gyengüléséhez. Ehelyütt szükséges utalni az Egyesült Államok nemzetközi normaszegéseire, amelyek szintén hozzájárultak a nemzetközi jog legitimitásának csökkenéséhez. E vonatkozásban hangsúlyoznunk kell, hogy a liberális nemzetközi rend legitimitásának válsága nem feltétlenül csak a hozzá köthető egyes normák elutasítása (például a demokratizálódás, neoliberalizmus) miatt erősödött, hanem bizonyos nemzetközi normáknak az Egyesült Államok részéről történt nem következetes alkalmazása vagy kikényszerítésük elmaradása miatt (például az alapvető emberi jogok sérelme a terrorizmus elleni háborúban). Ugyanakkor hatalmi szempontból figyelembe kell vennünk azt is, hogy

²⁴ Lawrence FREDMAN: Ukraine and the Art of Crisis Management, *Survival*, 56. évf., 2014/4.; Dimitri TRENIN: The Ukraine Crisis And The Resumption Of Great-Power Rivalry, [online], 2014. Forrás: Carnegie Moscow Center [2017. 11. 01.].

²⁵ Victor CHA: The Unfinished Legacy of Obama’s Pivot to Asia, [online], 2016. 09. 06. Forrás: Foreignpolicy.com [2017. 11. 01.]; Mike GREEN: The Legacy of Obama’s “Pivot” to Asia, [online], 2016. 09. 03. Forrás: Foreignpolicy.com [2017. 11. 01.].

²⁶ Megemlíthető az Ázsiai Infrastrukturális és Fejlesztési Bank (*Asian Infrastructure and Development Bank*), az Új Fejlesztési Bank (*New Development Bank*), a Selyem Út Alap (*Silk Road Fund*), továbbá a BRICS, Sanghaji Fórum, Ázsiai Együttműködés és Bizalomépítő Intézkedések Konferenciája (*Conference on Interaction and Confidence Building in Asia*). Lásd: Steven KEITHLEY: China’s New Global Institutions, [online], 2014. 07. 25. Forrás: TheDiplomat.com [2017. 11. 01.].

a vezető állam jogsértése általában a hatalmi status quo megerősítését célozza; míg ezzel szemben más államok jogsértései éppen a status quo gyengülésének egyértelmű jelzései.

Végül a globalizáció és a liberális nemzetközi rend negatív hatásai jelentős politikai mozgásokat indítottak el az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában. Mindennek van egy erőteljes gazdasági dimenziója – a középosztály meggyengülése, egyenlőtlenségek növekedése – és a különösen a liberális bevándorláspolitikával összefüggésben biztonsági és kulturális dimenziója is. A Brexit, a radikális jobboldali pártok előretörése Európa számos országában és Donald Trump megválasztása alapvetően a fenti folyamatokra vezethetők vissza. Ugyanakkor e vonatkozásban nem csupán rövid életű politikai kilengésekről van szó, hanem a nyugati társadalmak mélyebb rétegeiben végbemenő, hosszabb távra is kiható átalakulásról.²⁷

A Trump-kormányzat és a liberális világrend

A fentiekben röviden ismertetett válságjelenségek tehát már Donald Trump elnökké választása előtt is erőteljesen befolyásolták a nemzetközi kapcsolatok alakulását. A 2010-es évtizedre a szakértők között általánosságban elfogadottá vált az a nézet, hogy az amerikai hegemonia – már amennyiben az az ezredforduló tájékán egyáltalán létezett – megszűnt. Az Egyesült Államok ugyanis sem globális szinten, sem az egyes kulcsrégiókban nem képes már a hatalmi status quo teljes megőrzésére, és az általa fontosnak vélt nemzetközi normák szinte maradéktalan kikényszerítésére a stratégiai jelentőségű kérdésekben. Másfelől Amerika továbbra is messze a legerősebb hatalmi potenciállal rendelkező állam – beleértve gazdasági-technológiai potenciálját –, és ebbéli elsőségét rövid távon még Kína sem fenyegeti.²⁸ A nemzetközi hatalmi rend ennek függvényében, noha gyengülő mértékben, de továbbra is alapvetően unipoláris, ugyanakkor szinte már egyáltalán nem hegemonikus.²⁹

Donald Trump elnökké választása azonban a négy válságjelenséget tekintve abban mindenképpen újdonság, hogy a nemzetközi rendszer legerősebb országában olyan politikai vezetés került hatalomra, amely „*America First*” programjával erőteljesen támadja a hanyatló liberális világrend alapvető pilléreit. Ugyanakkor a Trump-kormányzat, elődjeihez hasonlóan, az Egyesült Államok globális hatalmi elsőségének fenntartását tűzte ki célul, csak éppen más eszközökkel. Emellett lényeges rámutatni azokra a folytonosságokra is, amelyek a megelőző kormányzatok és a Trump-adminisztráció külpolitikájában is jelen vannak.

Az amerikai hegemonia korábban vizsgált alkotóelemei közül az új amerikai kormányzat részéről kétségtelenül a liberális nemzetközi norma- és intézményrendszer tűnik leginkább veszélyeztetve. A Trump-kormányzat tranzakciós szemlélete „anyagiasítja” az USA

²⁷ Ezt támasztja alá az, hogy azokban az országokban is, ahol az elmúlt időszakban hagyományos pártok nyertek választást, a politikájukban ezek is jelentős mértékben a globalizáció korlátozása felé mutató programokat hirdetnek meg.

²⁸ A száraz GDP-adatok mellett érdemes figyelembe venni olyan adatokat is, mint a fenntarthatóság, információ-ellátottság, a humán tőke minősége, a technológiai infrastruktúra, K+F ráfordítások, új szabadalmak száma. Stephen G. BROOKS –William C. WOHLFORTH: *The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century*, *International Security*, 40. évf., 2015/3, 7–53. o.; Diane COYLE: *GDP: A Brief but Affectionate History*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2014; Michael BECKLEY: *China's Century?...* *i. m.*, 41–78. o.

²⁹ LAYNE: *i. m.*

nemzetközi kapcsolatait, ténylegesen realizálható anyagi nyereség tükrében értékeli azokat, de kevésbé számol az olyan hosszú távon megtérülő előnyökkel, mint a bizalmi tőke vagy a nemzetközi közjavak zavartalan elérésének biztosítása (például hozzáférés a világ-tengerekhez, a világűrhez, a kibertérhez, ezek biztonságos használata minden állam részéről). A globális politikai és biztonsági szférában a multilaterális nemzetközi szervezetekkel és platformokkal – például az ENSZ-szel – szembeni kritika jóval erőteljesebb lett, továbbá az emberi jogok és a demokrácia kérdései szinte eltűntek az amerikai külpolitikai napirendről.³⁰ Ugyanakkor mindez a Bush-kormányzathoz képest nem mutat szélsőséges eltérést, ráadásul az amerikai diplomácia továbbra is erőteljesen támaszkodik e keretekre nemzetközi konfliktusokban, például az Észak-Koreával szembeni politikában. A legélesebb váltás nemzetközi gazdasági ügyekben tapasztalható, amint azt a TPP-től való elzárkózás demonstrálta,³¹ ám a nyílt vagy rejtett gazdasági protekcionizmus előretörése korántsem egyedül az Egyesült Államokra jellemző. Ráadásul amerikai részről egyelőre sem Kínával, sem az EU-val szemben nem fogadtak el radikális kereskedelmi intézkedéseket. Érdemes tehát ismételtelen rámutatni arra, hogy a liberális nemzetközi intézmények és nemzetközi normák a Trump-adminisztráció lépéseitől függetlenül is már korábban erőteljesen erodálódtak, és ez a folyamat vélhetően egy Clinton-elnökség esetében sem alakult volna gyökeresen másképpen.

A legcsekélyebb változások a regionális amerikai katonai-biztonsági szerepvállalások területén történtek. A kommunikációs nyomásgyakorlás ellenére az USA európai jelenléte a NATO-vállalások vonatkozásában nem gyengült, Kelet-Ázsiában pedig egyenesen erősödött. A Trump-kormányzat és a putyini Oroszország között a jelenlegi geopolitikai konfliktusok, az amerikai belpolitikai helyzet (az orosz beavatkozással kapcsolatos vizsgálatok), a Trump-adminisztráció fegyverkezési programja és az Amerika presztízsének védelmezésére helyezett hangsúly mellett inkább a konfliktusok elmélyülésére lehet számítani. Kína vonatkozásában a jelenlegi trendek mentén haladva hasonlóképpen a gazdasági és a geopolitikai ellentétek kiéleződése várható.³² Függetlenül annak stratégiai hatékonyságától, az afganisztáni amerikai jelenlét szintén megerősödött, a Közel-Keleten pedig az Iszlám Állam elleni sikerek ellenére sem tűnik úgy, hogy Washington rövid időn belül ki akarná vonni csapatait a két érintett országból, különösen az Iránnal való egyre feszültebb kapcsolatok tükrében. Az előbbieket mellett azonban fontos rámutatni arra, hogy a Trump-adminisztráció – sok elődjéhez képest még erőteljesebben – a bilaterális kapcsolatokat preferálja a regionális multilaterális intézmények helyett, aminek leginkább szembetűnő példája az Európai Unió mellőzése és erőteljes kritikája. A fentiekre tekintve az amerikai külpolitikában bilateralizáció, a tranzakcionista személet erősödése és a militarizálódás figyelhető meg. Ennek tükrében a hosszú távú, áttételes előnyök (például a bizalom, politi-

³⁰ Ted PICCONE: Tillerson says goodbye to human rights diplomacy, [online], 2017. 05. 05. Forrás: Brookings.edu [2017. 11. 01.]; Josh ROGIN: US State Department considers dropping 'democracy' from its mission statement, [online], 2017. 08. 01. Forrás: Independent.co.uk [2017. 11. 01.].

³¹ Evita SCHMIEG: Trump's Trade Policy: First International Consequences, [online], *SWP Comments*, 2017/19, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin [2017. 11. 01.]; Jeffrey KUCIK: Trump's Trade War Begins, [online], 2017. 10. 10. Forrás: Foreignaffairs.com [2017. 11. 01.].

³² Shawn DONNAN: Trump trade war with China may not be imminent – but it is coming, [online], 2017. 08. 07. Forrás: Ft.com [2017. 11. 01.]; Dingding CHEN: China Has a New Grand Strategy and the West Should Be Ready, [online], 2017. 10. 31. Forrás: TheDiplomat.com [2017. 11. 01.].

kai tőke) helyett a rövid távú gazdasági hasznok és az elrettentésen alapuló tekintély növekedése vált prioritássá.

A liberális világrend válságjelenségeinek, mindebben a Trump-kormányzat szerepének és külpolitikai alapvetéseinek áttekintése után értelemszerűen érdemes a lehetséges következmények vizsgálatára áttérni. A vizsgálat tárgya végső soron alapvetően az amerikai vezető szerep és a liberális nemzetközi rend közötti kapcsolat minőségére vonatkozik: lehetséges-e az amerikai elsőség továbbélése liberális világrend nélkül? Életképes-e a liberális nemzetközi rend aktív amerikai vezetés nélkül?

Az átalakuló világrend következményei

A nemzetközi normák és intézmények hatékonyságának gyengülése általában véve csökkenti a kiszámíthatóságot és növeli az instabilitást. A megelőző amerikai kormányzatok demokráciaterjesztésének vonatkozásában természetesen szükséges az előbbieket árnyalni. A nyugati politikai rendszerek és intézmények ráerőltetése az azokat nem fogadókész társadalmakra éppen az instabilitás és a konfliktus egyik fő forrása lehet. Ám az alapvető emberi jogok teljes mellőzése a nemzetközi kapcsolatokban hosszú távon szintén alááshatja egyes országok vagy térségek stabilitását és a nyugati érdekeket is. Amennyiben az elnyomást szenvedő etnikai, vallási csoportok sérelmeit egyáltalán nem orvosolják, az utat nyithat az adott csoportok radikalizációja felé, és a kialakuló konfliktust kihasználva az ellenérdekelte hatalmak befolyásának térnyerésének is a kérdéses régióban, mint erre a Közel-Keleten számos példa látható.

A nemzetközi intézmények és normák gyengülése rendszerint előtérbe helyezi a nyers gazdasági és katonai erő jelentőségét. Mindez azonban egy folyamat, amelynek hatásai a fent vázolt trendek folytatásának esetében a következő években válnak egyre inkább szembe-tűnővé. A nemzetközi kapcsolatok közelebbi vizsgálata alapján megállapítható, hogy nem általában a nemzetközi intézmények és normák hatékonysága csökken, hanem a globális intézményeké, illetve a nyugati intézmények (például a G7, IMF) és normák (például a demokratikus politikai berendezkedés) globális érvényesülése. Az Európai Unió, Kína, India egymással és más feltörekvő gazdaságokkal továbbra is alapvetően a fennálló nemzetközi rendszer szabályai és eljárásai alapján építik gazdasági kapcsolataikat. Az Európai Unió mellett Kína, jóval kisebb léptékben Oroszország olyan kereskedelmi és beruházási egyezményeket, illetve utóbbiak olyan katonai megállapodásokat kötnek különösen a számukra stratégiai jelentőségű országokkal, amelyek sok tekintetben hasonlatosak az USA korábbi hasonló megállapodásaival. Az Európai Unió ráadásul számos esetben továbbra is normatív tartalmú megállapodások keretében igyekszik fenntartani kapcsolatait (például az Európai Szomszédságpolitika keretében). Egyes szakértők tehát inkább az amerikai vezető szerep, semmint a liberális világrend válságáról beszélnek.³³

Ugyanakkor az új nemzetközi egyezmények és intézmények lényeges sajátossága, hogy jelentős részük jellemzően egy regionális nagyhatalom köré szerveződik, alapvetően

³³ G. John IKENBERRY: American leadership may be in crisis, but the world order is not, [online], 2017. 01. 27. Forrás: WashingtonPost.com [2017. 11. 01.]; Alain GUIDETTI: The End of the Liberal World Order?, [online], 2017. 01. Forrás: GCSP Global Insight [2017. 11. 01.].

államközi együttműködésen alapul (nincsenek integrációs intézmények), hiányzik belőlük az érdemi multilateralizmus és a normatív tartalom. E sajátosságok pedig éppen hogy hosszabb távon erősítik a hatalmi erőközpontok közötti konfliktusok kialakulásának és elmélyülésének az esélyét, mint azt orosz–ukrán válság mögött meghúzó EU–Eurázsiai Unió ellentét is demonstrálta. Másrészt e folyamat alapvetően hátrányos a kisállamok számára, mivel a kapcsolatok bilateralizálódása során a nagyhatalmi nyomásgyakorlás közvetlenebb módon és erőteljesebben tud érvényesülni. Mindez abban az esetben is igaz, ha az államközi jelleg miatt a kapcsolatok bővítése a szuverenitás formális tiszteletben tartása mellett zajlik, és adott esetben számos tartalmi „policy-kérdésben” nézetazonosság van az adott nagyhatalom és kisállam között. Az érintett nagyhatalom számára ugyanis saját érdekérvényesítő képességének maximalizálása és a rivális nagyhatalmak befolyásának minél teljesebb korlátozása válik prioritássá e törekvéseket korlátozó hatékony intézmények és normák nélkül. Ez utóbbira jó példa Kína politikája a Dél-kínai-tenger szigetvitáiban, ahol nem ismeri el a nemzetközi bíróság joghatóságát, ugyanakkor ezzel párhuzamosan folyamatosan bővíti gazdasági kapcsolatait a régió államaival.

A tranzakciós személet erősödése megkérdőjelezi az államok közötti gazdasági és politikai kapcsolatok kölcsönös előnyöket kialakítani igyekvő („win-win” típusú) érvényességét, és az abszolút előnyök helyett a más államokkal szembeni relatív előnyök növelése válik célkitűzéssé. A nagyhatalmi versengés megerősödése azt is magával vonja, hogy a rivális hatalmak befolyásának korlátozása prioritást nyer a szövetséges államok költségalapú, „potyautas” (*free-rider*) problémájával szemben. Egy ilyen geopolitikai környezetben a rövid távú gazdasági megfontolásokat ugyanis rendszerint felülírják a biztonságpolitikai érdekek. Ebben a kontextusban érdemes utalni a szimbólumok, a státusz és a presztízs jelentőségére a nemzetközi politikában, különösen olyan nárcisztikus személyiségű vezetők esetében, mint Donald Trump.³⁴ A győzelem és a keménység látszata, valamint a pillanat uralása olyan lényegi elemei e stratégiának, amelyek rendszerint felülírják még a költség-haszon kalkuláció racionalitását is. Az észak-koreai válság kiéleződése világosan jelzi ezt a folyamatot, ahol az Egyesült Államok vélt presztízsének fenntartása legalább olyan erőteljes motivációs tényező Donald Trump politikájában, mint a tényleges katonai fenyegetés Észak-Korea nukleáris fegyverrendszerével összefüggésben.

E kontextusban tehát a NATO vonatkozásában az Egyesült Államok nem hagyja válasz nélkül Oroszországnak a NATO-tagállamokkal szembeni lépéseit abban az esetben sem, ha egyes szövetségesek nem teljesítik teljes mértékben védelmi kötelezettségüket, Kelet-Ázsiában pedig Japán, Dél-Korea és más szövetségesek számíthatnak az USA változatlan katonai szerepvállalására Kína és Észak-Korea feltartóztatása érdekében. A *free-rider* státusz változatlan fenntartásának ugyanakkor más területen bizonyosan megjelenének a „költéségei” a politikai mozgástér és a valódi szuverenitás szűkülésében, és az Egyesült Államok igényeinek megfelelően a stratégiai kérdéseket illetően. A nagyhatalmi konfliktusok kiéleződésével általában véve is várható mind Kelet-Ázsiában, mind az Indiai-óceán térségében vagy Kelet-Európában, hogy egyes kisállamok esetében közeledhet az az inflexió pont, ahol egyes stratégiai kérdésekben élesen választani kell egyik vagy másik hatalmi centrum

³⁴ Reinhard WOLF: Donald Trump's Status-Driven Foreign Policy, *Survival*, 59. évf., 2017/5, 99–116. o.

között. Az Egyesült Államok egyedülálló hatalmi pozícióját a materiális hatalmi tényezőkben bekövetkező erőeltolódás mellett leginkább éppen az rendítheti meg, ha egyedülálló szövetségi és partnerhálózata megcsönkul. Az amerikai kontinensen való elhelyezkedése ugyan jelentősen növeli a biztonságát más nagyhatalmakkal szemben, ám azzal a hátránnyal is jár, hogy mindenképp szüksége van távoli szövetségesekre és partnerekre, ha meghatározó befolyást kíván gyakorolni az eurázsiai kontinens hatalmi folyamataira.³⁵ Mivel a nemzetközi közjavak zavartalan működésének biztosítását egyre kevésbé képes egymaga szolgáltatni, más ösztönzőkre lesz szüksége, hogy az érintett államokat a rivális revizionista hatalmakkal szemben a vonzáskörzetében tartsa. Ez pedig várhatóan hasonlóan költséges lenne, mint a korábbi amerikai hegemonia működtetése. A korábban tárgyaltak függvényében a Trump-adminisztráció külpolitikáját a nemzetközi hatalmi rend átalakulásának vonatkozásában tehát sokkal inkább érdemes e partnerkapcsolatok minőségének esetleges változásával értékelni, semmint a globális nemzetközi intézmények és normák sorsának alakulásával.

Noha Donald Trump a beiktatási beszédében az „America First”-politika keretében arról beszélt, hogy az Egyesült Államok nem fogja számon kérni más államoktól, hogyan alakítják belső életüket,³⁶ mindez nem jelenti azt, hogy geopolitikai kérdésekben ne érvényesítené majd erőteljesen az érdekeit. Ráadásul a hibridháborúk, a politikai, gazdasági és a katonai konfliktusok közötti határok elmosódásának és a policentrikus világrend kialakulásának korában sokféle gazdasági és politikai kérdés nyerhet könnyen geopolitikai értelmet. A hatalmi erőviszonyok megváltozása és a geopolitikai verseny erősödése ugyanakkor lehetőségeket is teremthet a kisállamok számára, amennyiben geopolitikai és gazdasági komparatív előnyeiket jól ki tudják használni a centrumokkal folytatott alkuk során. Ugyanakkor a kockázatok is nagyobbak, amennyiben az adott kisállam geopolitikai fekvésének és környezetének nem megfelelő stratégiát választanak.

A jelenlegi globális trendek mellett ugyan kicsi az esélye,³⁷ de nincs kizárva az amerikai globális hatalom és vezető szerep újbóli megerősödése. Ez az amerikai vezető szerep azonban más formát öltene az elmúlt évtizedekben megszokottakhoz képest, hatékony multilaterális és normarendszerek hiányában erőteljesebben támaszkodna katonai fölényére, valamint a politikai és gazdasági nyomásgyakorlás közvetlenebb eszközeire. Ennek megvalósulására azonban a jelenlegi trendek mellett kevés esély látszik. A relevánsabb kérdés tehát inkább az, hogy az amerikai hegemonia elmúlásával milyen világrend van kialakulóban?

A korábban tárgyaltak fényében az unipolaritás még jelen van a nemzetközi rendszerben, ám a helyébe lépő világrendet a multipolaritás helyett a policentrikus világrenddel lehetne leginkább jellemezni. A policentrikus világrendben a centrumok³⁸ között sűrű hálózatokon keresztül intenzív kapcsolatok maradnak fenn, ám eközben az egyes centrumok különösen a saját közvetlen környezetükben egyre inkább képesek lesznek kiterjeszteni

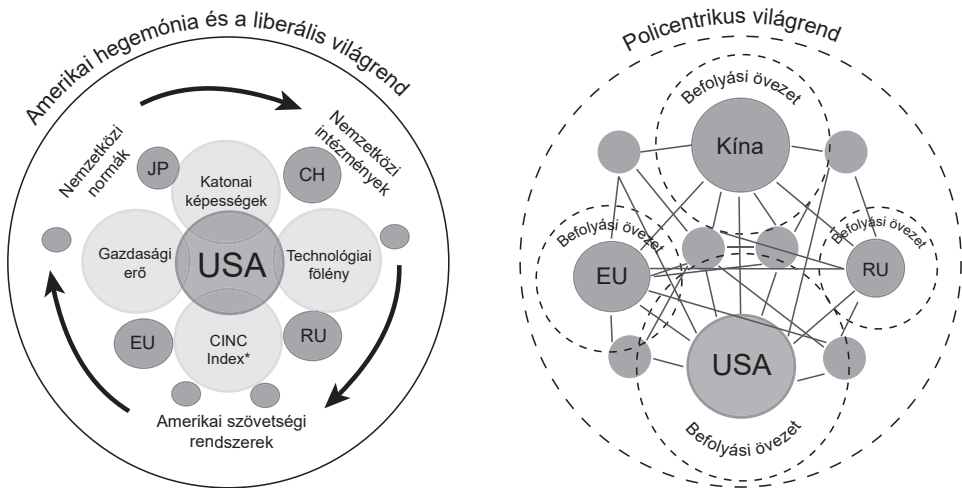
³⁵ Zbigniew BRZEZINSKI: *A nagy sakktabla*, Európa Kiadó, Budapest, 1989.

³⁶ Donald TRUMP: The Inaugural Address, [online], 2017. 01. 20. Forrás: Whitehouse.gov [2017. 11. 01.].

³⁷ Ennek alapvető feltétele Kína fejlődésének váratlan drasztikus megtörése elhúzódó belső válsággal, ám mindez az Egyesült Államok gazdaságát is érzékenyen érintené.

³⁸ A legerősebb centrumok: USA, Kína, Oroszország, Európa Unió, a másodvonalbeli centrumok közé olyan államok tartoznak majd, mint India, Brazília, Irán, Indonézia, Japán.

befolyásukat a közvetlen hatalmi eszközök által, illetve az általuk meghatározott intézmények és normák útján.³⁹ A centrumok között kooperáció és konfliktus folyamatosan változó dinamikával tehát párhuzamosan jelen van – példaként az USA–Kína-, vagy az EU–Oroszország-kapcsolat is felhozható –, amelyet csak a centrumok közötti közvetlen háború törne meg. A fentiek mellett felértékelődik a katonai potenciál és a stratégiai cselekvőképesség jelentősége a centrumok közötti verseny és alkuk folyamán, ami különösen az EU, illetve az európai országok számára intő jel. E policentrikus rendszer globális stabilitását és működőképességét alighanem egy olyan konszenzusos szabályokon alapuló nemzetközi rendszer kialakítása biztosíthatja, amely az új hatalmi erőviszonyokat arányosabban tükrözi, és amely nem tartalmazza a nyugati liberális normák egy részét.⁴⁰ Az alternatíva nem a liberális világrend feltámasztása, mivel az kívül esik a realitások keretén, hanem a jelenlegi világrend szétesése a centrumok között kiéleződő konfliktusokkal.

* Composite index of National Capability (CINC) Index hat indukátor alapján

3. ábra: A liberális világrend és a policentrikus világrend modellje

Forrás: A szerző szerkesztése

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BECKLEY, Michael: China's Century?, *International Security*, 36. évf., 2011/3, 41–78. o.
 BROOKS, S. G. – WOHLFORTH, W. C.: Assessing the balance, *Cambridge Review of International Affairs*, 24. évf., 2011/2, 201–219. o.

³⁹ Terrence Edward PAUPP: *The Future of Global Relations*, Palgrave, New York, 2009; FLOCKHART–KUPCHAN et al.: *i. m.*; Li XING: *The BRICS and Beyond: The International Political Economy of the Emergence of a New World Order*, Routledge, London, 2014, 94. o.; Chandrashekar DASGUPTA: Europe, NATO and the Emergence of a Polycentric World. In: Chandra CHARI (szerk.): *War Peace and Hegemony in a Globalized World*, Routledge, New York, 2008.

⁴⁰ FLOCKHART–KUPCHAN et al.: *i. m.*, 155–156.

- BROOKS, Stephen G. – WOHLFORTH, William C.: The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century, *International Security*, 40. évf., 2015/3, 7–53. o.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: *A nagy sakktábla*, Európa Kiadó, Budapest, 1989.
- BYMAN, Daniel – SZAYNA, Thomas: The Emergence of Peer Competitors. A Framework for Analysis, [online], 2012. Forrás: Rand.org [2017. 11. 01.]
- CHA, Victor: The Unfinished Legacy of Obama's Pivot to Asia, [online], 2016. 09. 06. Forrás: Foreignpolicy.com [2017. 11. 01.]
- DASGUPTA, Chandrashekhar: Europe, NATO and the Emergence of a Polycentric World. In: CHARI, Chandra (ed.): *War Peace and Hegemony in a Globalized World*, Routledge, New York, 2008
- CHEN, Dingding: China Has a New Grand Strategy and the West Should Be Ready, [online], 2017. 10. 31. Forrás: TheDiplomat.com [2017. 11. 01.]
- COYLE, Diane: *GDP: A Brief but Affectionate History*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2014
- DANIELS, Jeff: Senate passes \$700 billion defense policy bill, backing Trump call for steep increase in military spending, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Cnbc.com [2017. 11. 01.]
- DIAS, Elizabeth: Why the Fight With North Korea Is Really About China, [online], 2017. 10. 12. Forrás: Time.com [2017. 11. 01.]
- DONNELLY, Jack: *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000
- DONNAN, Shawn: Trump trade war with China may not be imminent – but it is coming, [online], 2017. 08. 07. Forrás: Ft.com [2017. 11. 01.]
- DOYLE, Michael W. – IKENBERRY, John G.: *New Thinking In International Relations Theory*, Westview Press, Boulder, 1997
- FREEDMAN, Lawrence: Ukraine and the Art of Crisis Management, *Survival*, 56. évf., 2014/4. 7–42.
- GREEN, Mike: The Legacy of Obama's "Pivot" to Asia, [online], 2016. 09. 03. Forrás: Foreignpolicy.com [2017. 11. 01.]
- GRIECO, Joseph: *Cooperation Among Nations: Europe, America, and Non-tariff Barriers to Trade*, Cornell University Press, Ithaca, 1990
- GUIDETTI, Alain: The End of the Liberal World Order?, [online], 2017. 01. Forrás: GCSP Global Insight [2017. 11. 01.]
- HAMILTON, Daniel S.: Trump's Jacksonian Foreign Policy and its Implications for European Security, [online], *UI Brief*, 2017/2. Forrás: Swedish Institute of International Affairs, Stockholm [2017. 11. 01.]
- HOPPER, Paul: *Living with Globalisation*, Berg, Oxford, 2006
- IKENBERRY, G. John: American leadership may be in crisis, but the world order is not, [online], 2017. 01. 27. Forrás: WashingtonPost.com [2017. 11. 01.]
- IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Princeton University Press, Princeton, 2012
- IKENBERRY, G. John: Wodrow Wilson, the Bush Administration and the Future of Liberal Internationalism. In: IKENBERRY, G. John – KNOCK, Thomas J. – SLAUGHTER, Anne-Marie – SMITH, Tony: *The Crisis of American Foreign Policy: Wilsonianism in the Twenty-first Century*, Princeton University Press, Princeton, 2009
- INOUCHI, Takashi – BACON, Paul: Empire, hierarchy, and hegemony: American grand strategy and the construction of order in the Asia-Pacific, *International Relations of the Asia-Pacific*, 5. évf., 2005/2, 117–132. o.
- KAGAN, Robert: *The World America Made*, Vintage Books, New York, 2013
- KEITHLEY, Steven: China's New Global Institutions, [online], 2014. 07. 25. Forrás: TheDiplomat.com [2017. 11. 01.]
- KUCIK, Jeffrey: Trump's Trade War Begins, [online], 2017. 10. 10. Forrás: ForeignAffairs.com [2017. 11. 01.]
- KUPCHAN, Charles A.: The false promise of unipolarity: Constraints on the exercise of American power, *Cambridge Review of International Affairs*, 24. évf., 2011/2, 165–173. o.
- KUPCHAN, Charles A.: Reordering Order: Global Change and the Need for a New Normative Consensus. In: FLOCKHART, Trine – KUPCHAN, Charles A. – LIN, Christina – NOWAK, Bartłomiej E. – QUIRK,

- Patrick W. – XIANG, Lanxin: Liberal Order in a Post-Western World, [online], 2014. Forrás: Transatlanticacademy.org [2017. 11. 01.]
- LAYNE, Chirstopher: The Waning of U.S. Hegemony – Myth or Reality?, *International Security*, 34. évf., 2009/1, 147–172. o.
- LIND, Michael: There's No Such Thing as 'the' Liberal World Order, [online], 2017. 09. 05. Forrás: Nationalinterest.org [2017. 09. 30.]
- MCMMASTER, H. R. – COHN, Gary: America First Doesn't Mean America Alone, [online], 2017. 05. 30. Forrás: Wsj.com [2017. 10. 01.]
- O'CONNOR, Tom: U.S. Military Reveals True, Higher Number Of Troops In Afghanistan, But Hides Iraq And Syria Counts, [online], 2017. 09. 30. Forrás: Newsweek.com [2017. 11. 01.]
- OLORUNNIPA, Toluse – PETTYPIECE, Shannon – TOWNSEND, Matthew: Trump Revamps U.S. Trade Focus by Pulling Out of Pacific Deal, [online], 2017. 01. 14. Forrás: Bloomberg.com [2017. 11. 01.]
- PAPE, Robert A.: Soft Balancing against the United States, *International Security*, 30. évf., 2005/1, 7–45. o.
- PAUPP, Terrence Edward: *The Future of Global Relations*, Palgrave, New York, 2009
- PICCONE, Ted: Tillerson says goodbye to human rights diplomacy, [online], 2017. 05. 05. Forrás: Brookings.edu [2017. 11. 01.]
- ROBERTS, Cynthia: Polity Forum: Challengers or Stakeholders? BRICS and the Liberal World Order, *Polity Forum*, 42. évf., 2010/1, 1–13. o.
- ROGIN, Josh: US State Department considers dropping 'democracy' from its mission statement, [online], 2017. 08. 01. Forrás: Independent.co.uk [2017. 11. 01.]
- ROSE, Gideon: Present at the Destruction?, [online], 2017. 05–06. Forrás: Foreignaffairs.com [2017. 11. 01.]
- SCHMIEG, Evita: Trump's Trade Policy: First International Consequences, [online], *SWP Comments*, 2017/19, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin [2017. 11. 01.]
- TRENIN, Dimitri: The Ukraine Crisis And The Resumption Of Great-Power Rivalry, [online], 2014. Forrás: Carnegie Moscow Center [2017. 11. 01.]
- TRUMP, Donald: The Inaugural Address, [online], 2017. 01. 20. Forrás: Whitehouse.gov [2017. 11. 01.]
- Trump launches US probe into 'unlawful' China trade practices, raising spectre of trade war, [online], 2017. 08. 15. Forrás: Scmp.com [2017. 11. 01.]
- Trump to ramp up trade pressure on China with call for probe on Monday, [online], 2017. 08. 14. Forrás: Cnbc.com [2017. 11. 01.]
- Trump: US-Russia relations are at 'dangerous low', [online], 2017. 08. 03. Forrás: BBC.com [2017. 11. 01.]
- WEBB, Michael C. – KRASNER, Stephen D.: Hegemonic Stability Theory: An Empirical Assessment, *Review of International Studies*, 15. évf., 1989/2, 183–198. o.
- WELT, Cory: Russia: Background and U.S. Policy, [online], 2017. 08. 21. Forrás: Congressional Research Service [2017. 11. 01.]
- WOLF, Reinhard: Donald Trump's Status-Driven Foreign Policy, *Survival*, 59. évf., 2017/5, 99–116. o.
- XING, Li: *The BRICS and Beyond: The International Political Economy of the Emergence of a New World Order*, Routledge, London, 2014
- ZAKARIA, Fareed: *The Post American World*, W.W. Norton, New York, 2008